

Підхід до визначення сутності понять “спроможність”, “можливість”, “здатність” сил оборони для вдосконалення основ стратегічного планування

Резюме. Визначено сутність поняття “спроможність” та його взаємозв’язок з поняттями “можливість” і “здатність” сил оборони для усунення існуючих розбіжностей у поглядах військових фахівців у процесі поступового переходу на нові принципи та методологію процесів стратегічного й оборонного планування на основі розвитку спроможностей, орієнтованих на загрози.

Ключові слова: спроможність, можливість, здатність, поняття, взаємозв’язок, сили оборони, стратегічне планування.

Постановка проблеми. Відповідно до Стратегічного оборонного бюлетеня України (далі – СОБ) стратегічними цілями визначені впровадження ефективної політики, системи планування й управління ресурсами в секторі безпеки і оборони з використанням сучасних євроатлантичних підходів, а також досягнення оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей сил оборони, необхідних для гарантованої відсічі збройної агресії, оборони держави, підтримання миру та міжнародної безпеки [1].

Однак на сьогодні виникли невідповідності у теорії та практиці стратегічного планування і розбіжності у поглядах фахівців, пов’язані з відсутністю єдиного бачення, понятійного апарату та методології переведення спроможностей у кількісно-якісні показники для переходу Збройних Сил України та інших складових сил оборони до планування на основі спроможностей, а також розроблення науково-методичного апарату оцінювання наявних спроможностей складових сил оборони, які необхідно підтримувати і нарощувати (модернізувати), формування нових та утилізації зайвих (надлишкових).

Крім того, в нормативно-правових актах України, наукових роботах, підручниках та наукових статтях часто вжито такі терміни, як “спроможність”, “можливість”, “здатність”, що мають багатозначні визначення і, відповідно, потребують однозначності та розділення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, а також сучасних концептуальних документів України щодо планування, реагування та застосування сил оборони на основі спроможностей [1-11] показує, що дослідники та фахівці мають безліч точок зору з

приводу вирішення проблем та вдосконалення стратегічного планування й управління у сфері оборони. Існуюча поліфонія думок та переконань, зокрема, щодо визначення термінології у цій сфері, не є негативною, а навпаки свідчить про культурний плюралізм та намагання усунути розбіжності у поглядах і термінології.

Тим часом вживання термінів з їх неоднозначним визначенням для моделювання та опису процесу стратегічного та оборонного планування на основі розвитку спроможностей сил оборони в різних документах, у тому числі нормативно-правових актах, стримує розвиток методологічних основ стратегічного планування в секторі безпеки і оборони України, вивчення цього складного процесу в цілому та вирішення відповідних практичних завдань.

Отже, існуючий стан вказує на необхідність формування, коригування та впровадження понятійно-категорійного апарату в сфері оборони.

Метою статті є визначення понять “спроможність”, “можливість”, “здатність” сил оборони та їх уніфікація для вдосконалення методологічних основ стратегічного планування розвитку спроможностей складових сил оборони.

Викладення основного матеріалу. Станом на сьогодні за попередніми висновками досліджень із розроблення методологічних основ стратегічного планування в інтересах розвитку спроможностей сил оборони, з’ясовано, що стратегічне планування в силах оборони має базуватися на результатах комплексного оборонного огляду усіх складових сил оборони і містити основні вихідні дані для розроблення стратегії їх розвитку з урахуванням стратегічних прогнозів соціально-економічного розвитку держави, її *оборонних та ресурсних спроможностей*.

Крім того, під час розроблення стратегічних документів в Україні та реформ у секторі безпеки і оборони України доцільно використовувати зарубіжні підходи та досвід, що стосується як єдиного порядку і методики відпрацювання стратегічних документів, визначення їх методологічних, правових та організаційних основ, так і термінів, застосовуваних у НАТО.

У ході дослідження виникла необхідність уточнення термінів (понять) “спроможність” “можливість”, “здатність” для сил оборони через їх багатозначність, а також визначення їх сутності та взаємозв'язку під час моделювання процесу, розроблення методологічних основ стратегічного планування розвитку спроможностей складових сил оборони та процедур оцінювання.

Так, у Воєнній доктрині України [2] вжито термін “спроможності сил оборони”, визначений як *здатність досягти необхідного результату* під час виконання завдань з питань оборони у певних умовах відповідно до визначених сценаріїв дій та з використанням наявних ресурсів. Разом із цим у тексті є вирази, які містять термін “можливості” (розділ II, п. 7, абзаци 3, 7; п. 12, абзац 1) та інші, які акцентують увагу на терміні “здатність”.

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [3] містяться вирази “оперативних спроможностей складових сектору безпеки і оборони” (розд. I), “збереження спроможності до нарощування оперативних можливостей” (розд. III, п. 3.2) та інші.

У Рекомендаціях з організації та проведення оборонного огляду [4] множина терміна “спроможності (можливості) сил оборони” означає *здатність досягти необхідного результату* під час виконання завдань з питань безпеки та (або) оборони в певних умовах відповідно до визначених сценаріїв дій та з використанням наявних ресурсів, тобто ототожені поняття “спроможність” та “можливість”, що сукупно визначають “здатність”.

У Тимчасовій інструкції [5] термін “спроможність” означає *властивість*, що дає змогу виконувати певні дії для досягнення конкретної мети з урахуванням визначених ресурсів. Так, *оперативні (бойові) спроможності* – це сукупність *властивостей*, які визначають *здатність* органу військового управління, військової частини (підрозділу,

корабля) *виконати* поставлені завдання відповідно до стандартів.

У додатку 2 до СОБ [1] “спроможності” визначено як кількісні та якісні показники, що характеризують *здатність* складових сил оборони *виконувати* покладені на них завдання щодо оборони держави і відбиття збройної агресії проти України з урахуванням наявних *можливостей* держави.

Крім того, у концептуальних та галузевих документах України вжито інші словосполучення, що вказує на багатозначність термінів, а саме:

спроможності сил оборони;
військово-морські *спроможності* України;
спільні *спроможності* сил оборони;
оперативні (бойові, спеціальні) *спроможності* сил оборони;
комунікаційні *спроможності*;
необхідні *спроможності*;
функціональні *спроможності*;
оперативні (бойові) *можливості* (*спроможності*);
можливості вогневого ураження й управління.

У словнику НАТО “спроможності” (*capabilities*) визначено як *здатність досягати* потрібного ефекту при заданих стандартах та умовах на основі комбінації засобів і способів, застосовуваних для вирішення набору завдань.

Затверджені Коди спроможностей та Вимоги до спроможностей СК-О та СК-Т від 14.10.2011 широко використовуються в усіх структурах НАТО, забезпечуючи єдиний понятійний апарат для опису *спроможностей*, їх також схвалив Військовий штаб ЄС.

Коди спроможностей є унікальним буквено-цифровим ідентифікатором *функціональних спроможностей*, у той час як *характеристики спроможностей* виражають *основні вимоги до спроможностей* військових частин і підрозділів з урахуванням усіх напрямів розвитку (відпрацювання керівних (доктринальних) документів, організаційної структури, підготовки, оснащення і технічного забезпечення, систем управління, комплектування особовим складом, логістичного забезпечення, досягнення взаємосумісності).

Стандартну структуру опису кожного коду спроможності використовують для визначення основних характеристик із зосередженням уваги на завданні, яке завдяки їй має бути виконане.

Кожний код спроможності включає:

базову *вимогу* до спроможності – описує основну мету коду спроможності (одну вимогу на код);

основну *вимогу* до спроможності – описує дії, які потрібно виконати, щоб досягти бажаного результату (базові оперативно орієнтовані спроможності);

додаткові *вимоги* до спроможності – описують характеристики, які дають змогу

реалізувати основне призначення спроможності.

Результати проведеного аналізу існуючих визначень термінів (понять) “спроможність”, “можливість”, “здатність” та їх взаємозв’язку у нормативно-правових актах України (табл. 1) вказують на відмінності у визначеннях.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця існуючих визначень термінів у нормативно-правових актах України

Нормативно-правові акти України	Визначення терміна	Взаємозв’язок термінів
Воєнна доктрина України	<i>Спроможності</i> сил оборони – здатність досягти необхідного результату під час виконання завдань з питань оборони у певних умовах відповідно до визначених сценаріїв дій та з використанням наявних ресурсів	... <i>здатність</i> досягти необхідного результату...
Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України	Немає	... <i>нароцуванні</i> оперативних <i>спроможностей</i> сил безпеки і оборони та рівня їх <i>готовності</i> ...; ... <i>оперативні</i> <i>спроможності</i> складових сектору безпеки і оборони (розд. I), <i>збереження спроможності</i> ; п. 2. Шляхи досягнення <i>необхідних спроможностей</i> ; ... <i>посилення спроможностей</i> ...; ...набуття необхідних <i>оперативно-технічних можливостей</i> ...; ... <i>здатних</i> захистити національні інтереси України...; ...
Стратегічний оборонний бюлетень України	<i>Спроможності</i> – кількісні та якісні показники, що характеризують <i>здатність</i> складових сил оборони виконувати покладені на них завдання щодо оборони держави і відбиття збройної агресії проти України з урахуванням наявних <i>можливостей</i> держави	... <i>здатність</i> складових сил оборони виконувати покладені на них завдання щодо оборони держави і відбиття збройної агресії проти України з урахуванням наявних <i>можливостей</i> держави; ...ресурсних <i>можливостей</i> держави...; ...військово-морські <i>спроможності</i> України...; ...
Наказ МО України від 13.05.2013 № 303	<i>Вимоги до оперативних (бойових) можливостей (спроможностей)</i> – перелік умов (військових, фізичних, технічних тощо), критеріїв та показників виконання завдань, що містяться в ситуаціях за сценаріями	... <i>здатність</i> досягти необхідного результату...; ... <i>вимоги до оперативних (бойових) можливостей (спроможностей)</i> ...; ...
Тимчасова інструкція про порядок організації і проведення перевірок та оцінювання набуття оперативних (бойових) спроможностей у Збройних Силах України	<i>Спроможність</i> – властивість, що дозволяє здійснювати певні дії для досягнення конкретної мети з урахуванням визначених ресурсів	Терміна “ <i>можливості</i> ” немає. <i>Оперативні (бойові) спроможності</i> – сукупність властивостей, які визначають <i>здатність</i> органу військового управління, ...; ...

Із табл. 1 видно наявність відмінностей у визначеннях термінів. Можна наводити багато інших прикладів, посилань і висловлювань, які описують *спроможності*, *можливості* та *здатність* об'єктів і суб'єктів управління для позначення процесів планування й управління сектором безпеки і оборони України.

Отже, підсумуємо викладене для застосування єдиного підходу у визначенні сутності понять.

1. Терміни “спроможність”, “можливість”, “здатність” є досить загальними, трактуються та вживаються по-різному.

2. У них зведені воедино різні принципи, ролі, види діяльності, функції та галузі.

3. Найчастіше на сьогодні використовується термін “спроможність” у двох значеннях:

функціональне поняття, що охоплює будь-які процеси, процедури та функції, які характеризують стандарти або вимоги/властивості (характеристики);

організаційне поняття, що характеризує об'єкти за напрямками та піднапрямами (організаційні структури, сили та засоби) і суб'єктів, які приймають рішення, їх роль (група управління перевезеннями, прийом поповнення, перегруповання, рух на напрямку фронту штабів батальйону).

4. Обрані терміни є міжгалузевими та досить часто використовуються в теорії та практиці як синоніми.

5. Термін “можливості” характеризує досягнення бажаного ефекту в певному середовищі протягом конкретного періоду часу і підтримання цього ефекту протягом встановленого періоду часу (фактичне/наявне від потреби/вимоги).

6. Термін “здатність” характеризує кінцевий результат етапу набуття визначених *спроможностей* суб'єктом (відповідає або не відповідає вимогам).

7. У Сучасному тлумачному словнику [12, с. 279] наведено визначення термінів: “здатний” ... до чого ... – який може, *спроможний*, уміє що-небудь здійснювати, робити; “спроможність” – *здатність* до здійснення чогось; *можливість*.

8. Поняття “спроможність”, “можливість”, “здатність” не можна назвати у наведеному вище розумінні ідентичними за суттю та об'єднати за визначенням у єдиний термін “спроможність”.

9. Термін “спроможність” характеризує процеси, можливі дії та стан об'єктів і суб'єктів управління за часом, умовами, вимогами, ситуаціями, завданнями, наявними та необхідними властивостями, показниками, а також кінцевий результат, оцінку тощо.

10. Поняття “спроможність”, “можливість”, “здатність” пропонується розмежувати і звести у своєрідний ланцюжок для усунення розбіжностей у поглядах, визначеннях термінів (рис. 1).

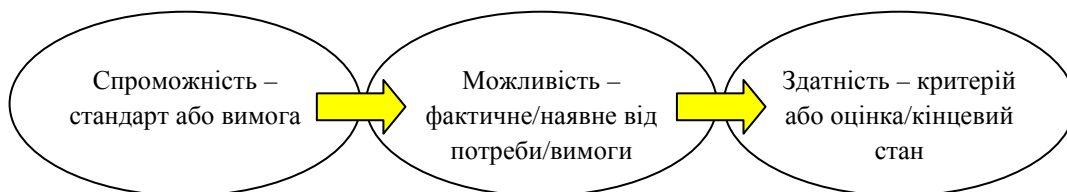

Рис. 1. Взаємозв'язок між поняттями (термінами)

11. Ідея зведення у своєрідний ланцюжок усіх наведених понять (термінів) має за мету уніфікувати та розмежувати ці поняття (терміни) за кількісними та якісними ознаками для відбору показників, розроблення науково-методичного апарату оцінювання спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони, оцінювання й використання у практиці стратегічного планування розвитку спроможностей сил оборони.

Отже, пропонуємо дати цим поняттям такі ключові значення:

спроможність – стандарт або вимога досягнення необхідного результату, ... (головні, основні, додаткові визначення вимоги/властивості);

можливість – фактичне/наявне від потреби/вимоги досягнення необхідного результату, ... (відповідність головному, основним, додатковим визначенням спроможності);

здатність – критерій або оцінка/кінцевий стан досягнення необхідного результату, ... (рівень досягнення головного, основних, додаткових вимог/властивості)

спроможності для визначення необхідних заходів).

Наведемо приклад у наведеному вище розумінні:

1. Основна вимога до **спроможності понтонної роти** – забезпечувати, будувати та обслуговувати один міст довжиною 150 м як основну переправу через річку/водну перешкоду.

2. **Можливість понтонної роти** – забезпечувати, будувати та обслуговувати понтонним парком ПМП один міст довжиною 119 м як основну переправу через річку/водну перешкоду.

3. **Здатність понтонної роти** – обмежено здатна забезпечувати, будувати та обслуговувати один міст довжиною 150 м як основну переправу через річку/водну перешкоду. Необхідно **наростити** спроможність понтонної роти зі 119 до 150 м.

Результатом порівняння *спроможності* і *можливості* понтонної роти (відповідно до прикладу) є її *здатність* до виконання визначених бойових завдань.

Саме такий підхід дає змогу відрізнити ці терміни (поняття), їх характеристики, вимоги та сутність.

Крім того, окремого обговорення потребують існуючі розбіжності в поглядах фахівців щодо визначення сутності понять “*основне призначення*”, “*місія*”, “*функція*”, “*мета*”, “*цілі*”, “*завдання*”, “*етап*” для їх вживання в теорії та практиці військового управління.

Висновки. Таким чином, висвітлено результати підходу щодо визначення сутності понять “*спроможність*”, “*можливість*”, “*здатність*” та запропоновано ідею їх зведення у своєрідний ланцюжок для усунення розбіжностей у поглядах, визначеннях термінів у словниках, що сприятиме уточненню загального понятійного апарату в теорії та практиці стратегічного планування, а також полегшить перехід на нові принципи та методологію процесу стратегічного й оборонного планування на основі розвитку спроможностей, орієнтованих на загрози.

Перспективою подальшого дослідження з урахуванням отриманих результатів є класифікація спроможностей складових сил оборони (в галузях, силах, засобах, операціях тощо) та розроблення основ формування спроможностей до типових організаційних структур сил оборони для

моделювання процесу стратегічного планування в секторі безпеки і оборони України з використанням сучасних євроатлантичних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Указ Президента України “Про Рішення РНБО України від 20.05.2016 “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” від 06.06.2016 № 240/2016.
2. Указ Президента України “Про Рішення РНБО України від 02.09.2015 “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” від 24.09.2015 № 555/2015.
3. Указ Президента України “Про Рішення РНБО України від 04.03.2016 “Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України” від 14.03.2016 № 92/2016.
4. Про затвердження Рекомендацій з організації та проведення оборонного огляду: станом на 13 травня 2013 р. – К.: МО України, 2013. – 26 с. – (Нормативний документ Міністерства оборони України).
5. Про затвердження Тимчасової інструкції про порядок організації і проведення перевірок та оцінювання набуття оперативних (бойових) спроможностей у Збройних Силах України: станом на 29 травня 2013 р. – К.: МО України, 2013. – 11 с. – (Нормативний документ Міністерства оборони України).
6. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
7. Сектор безпеки і оборони України: збірка наукових матеріалів / Ф.В. Саганюк, М.М. Лобко, О.В. Устименко, В.І. Пеньковський; за ред. Р.І. Тимошенка. – К.: Майстер книг, 2015. – 174 с.
8. Сурков О.О. Досвід стратегічного планування / О.О. Сурков, Ф.В. Саганюк, В.Я. Мірошніченко, В.А. Коваленко // Оборонний вісник НАСВ. – 2016. – № 8. – С. 24–27.
9. Саганюк Ф.В. Нормативне забезпечення оборонної реформи / Ф.В. Саганюк, В.Я. Мірошніченко // Оборонний вісник НАСВ. – 2016. – № 11. – С. 20–25.
10. Саганюк Ф.В. Стратегія та пріоритети / Ф.В. Саганюк, А.К. Павліковський, О.В. Устименко // Оборонний вісник НАСВ. – 2016. – № 12. – С. 6–11.
11. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне планування / Ф.В. Саганюк, М.М. Лобко, О.В. Устименко, А.К. Павліковський; за ред. Р.І. Тимошенка. – К.: Майстер книг, 2016. – 248 с.
12. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів/ За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Харків: ВД “ШКОЛА”, 2006. – 832 с.

Сурков О. А., к.воен.н.

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Подход к определению сущности понятий “возможность” и “способность” сил обороны для совершенствования основ стратегического планирования

Резюме. Определена сущность понятия “возможность” и его взаимосвязь с понятием “способность” сил обороны для устранения существующих расхождений во взглядах военных специалистов в процессе постепенного перехода на новые принципы и методологию процессов стратегического и оборонного планирования на основе развития возможностей, ориентированных на угрозы.

Ключевые слова: возможность, способность, понятие, взаимосвязь, силы обороны, стратегическое планирование.

O. Surkov, Ph.D

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyovsky, Kyiv

An approach to defining the essence of Defence Forces “target capability”, “actual capability”, and “ability” notions to improve strategic planning basics

Resume. The essence of the notion of "target capability" and its relationship with the notions of Defence Forces "actual capability" and "ability" is defined to eliminate the differences existing in the views of military experts involved in the process of gradual transition to new principles and methodology of strategic and defence planning based on threats tailored target capabilities development.

Key words: target capability, actual capability, ability, notions, inter-relations, defence forces, strategic planning.